

Marianna Czapnik
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Konferencja i zebranie sprawozdawczo-wyborcze Europejskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych (CERL)

11-12 listopada 2005 roku

Gospodarzem spotkania była Centralna Biblioteka Narodowa w Rzymie. Temat konferencji - *Wiele w jednym: problemy i możliwości tworzenia wspólnych katalogów dla starych druków: potencjał wyszukiwawczy, poziom szczegółowości i standaryzacja opisu bibliograficznego (Many into one : problems and opportunities in creating shared catalogues of older books, such as access points, levels of completeness and uniformity of bibliographical information)* - dał okazję prelegentom zaproszonym z kilku krajów do zaprezentowania osiągnięć w zakresie tworzenia i funkcjonowania katalogów narodowych (obejmujących m.in. opisy starych druków).

Spotkanie rozpoczął dr Marco Paoli, dyrektor Istituto Centrale per il Catalogo Unico (ICCU), ponieważ placówka, z której się wywodzi, w 2005 roku obchodziła 50-lecie swojej działalności. Wygłoszony przez niego referat *L'ICCU e i cataloghi collettivi nazionali Indice SBN e EDIT 16: dalla raccolta dei dati alla fruizione* zawierał omówienie okoliczności powstania i działalność instytutu, utworzonego w 1975 roku przez Ministerstwo Kultury. ICCU jest jednostką koordynującą współpracę wszystkich bibliotek, niezależnie od ich podległości administracyjnej, w zakresie tworzenia ogólnego, narodowego katalogu zbiorczego, informacji o zbiorach i ich udostępnianiu. Do zadań ICCU należało wypracowanie standardu opisu katalogowego, zestawienie wykazu cytowanej literatury, określenie możliwości wyszukiwawczych katalogów, a także administrowanie powstającymi bazami. W 2004 roku zakończono prace nad tworzeniem indeksów (kontrolowanych kartoteką haseł wzorcowych), które umożliwiają wyszukiwanie przez nazwę autora, tytuł, miejsce i rok druku, nazwy drukarzy i oficyn wydawniczych, fingerprint, sygnet drukarski i cytowaną literaturę. Hasła przedmiotowe opracowywane są jedynie dla książek nowych.

Tworzenie narodowej bibliografii starych druków rozpoczęto w roku 1980, ale dopiero w 1997 roku wdrożono format elektroniczny i zastosowano metodę współkatalogowania. W bazie znajduje się jeden rekord, do którego dołącza się informacje o lokalizacji egzemplarzy. Stare druki są ujęte w dwóch autonomicznych katalogach, które tworzą narodowy system informacji o zbiorach bibliotecznych. EDIT 16 (http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/ihome.htm) obejmuje druki wydane w XVI w. we Włoszech, niezależnie od języka publikacji, oraz opublikowane poza krajem w języku włoskim. Wykazuje obecnie 57 tys. opisów dzieł z 1300 bibliotek naukowych, miejskich, kościelnych i prywatnych, połączonych z 22 tys. haseł wzorcowych. Drugi katalog, Indice SBN (<http://opac.sbn.it>), obok opisów książek nowych zawiera również druki wydawane w XVI-XVIII wieku.

Następnie zabrał głos profesor Mauro Guerrini (Uniwersytet we Florencji), który przedstawił zasady tworzenia haseł autorskich w bibliotekach włoskich, zwłaszcza problematykę związaną z wyborem języka hasła (*The language of the catalogue and the form of heading: vernacular, original, conventional*). Przepisy, o których mówił, zostały zawarte w wydawnictwie znanym pod skrótem RICA^[1]. Opracowała je specjalnie do tego celu powołana w 1979 roku komisja. Warto dodać, że bibliotekarze najczęściej wybierają taką formę nazwiska, pod którą autor jest najbardziej znany we Włoszech, zwykle w rodzimym języku.

Kolejny mówca, profesor Neil Harris (Uniwersytet w Udine), w referacie *Tribal lays and the history of the fingerprint* skupił się na omówieniu metod stosowanych przy identyfikacji i opisie druków zdefektowanych lub wydań wariantowych, a mianowicie o fingerprintie (tworzonym wedle reguł obowiązujących we Włoszech i w Holandii^[2]) oraz tzw. położeniu sygnatur arkuszy, metodzie popularnej m. in. w Polsce. Udowadniał, że obie są zawodne, jeśli musimy porównać i opisać dzieła przechowywane w różnych bibliotekach. Poszczególne druki mogą bowiem się różnić np. sygnetem drukarskim lub odmiennym wyposażeniem ilustracyjnym, co możemy stwierdzić jedynie de visu. Dlatego do identyfikacji druków bardzo pomocne są wszelkie fotokopie dołączane do opisu katalogowego.

Na koniec części włoskiej Marina Venier (Centralna Biblioteka Narodowa) zaprezentowała bazę XVII-wiecznych sygnatów drukarskich i księgarskich (*MAR.T.E. - Marche Tipografiche Editoriali*) z zasobów biblioteki narodowej. Baza ta powstaje sukcesywnie w trakcie opracowania katalogowego zbiorów, może być uzupełniana i modyfikowana on-line (<http://193.206.215.4/marte/>) przez zarejestrowanych użytkowników. Zawiera zdjęcie i opis sygnetu, nazwisko drukarza, nakładcy lub księgarza, miejscowość oraz datę/daty występujące na druku, a także wielkość znaku wyrażoną w centymetrach. Opis uzupełnia kod zwany ICONOCLAS, który jest dodatkowym elementem wyszukiwawczym.

Po południu omówiono dwa centralne (narodowe) katalogi z Węgier i Francji oraz bazę starych druków biblioteki Uniwersytetu Yale z New Haven w USA. Jako pierwsza Judit Vízkelety-Ecsedy (Biblioteka Narodowa w Budapeszcie) odczytała referat profesora Gézy Bakonyi'ego (Uniwersytet w Szeged) *Old in the New: The XML Database of the Hungarian Shared Catalogue of Older Books*. Węgrzy budowę katalogu zbiorczego rozpoczęli w końcu lat dziewięćdziesiątych (<http://www.mokka.hu>) - od 2001 roku metodą wpółkatalogowania. Książki opracowywane są w formacie XML, który umożliwia dołączanie do rekordu katalogowego innych danych, np. ilustracji. W projekcie uczestniczy księżnica narodowa oraz 16 naukowych bibliotek uniwersyteckich i miejskich. MOKKA zawiera obecnie 2,7 mln opisów książek, w tym 29 tys. druków wydanych w granicach historycznych Węgier, w latach 1450-1850. Katalog ten (w części zawierającej opisy starych druków) jest jednym z elementów ogólnonarodowego programu zwanego *Eruditio*, którego celem jest opracowanie retrospektywnej bibliografii narodowej, rozwój badań nad dawną książką i rekonstrukcja rozproszonych księgozbiorów historycznych.

Następnie Florent Palluaut (Biblioteka Narodowa) przedstawił katalog zbiorczy bibliotek francuskich (*Catalogue collectif de France: today et tomorrow*, <http://ccfr.bnf.fr>), jako jeden z głównych elementów narodowego zintegrowanego systemu bibliotecznego. Założenia programowe do systemu sformułowano w latach 1989-1990. Składa się on obecnie z trzech katalogów: BN Opale - katalog główny biblioteki narodowej, SUDOCK - wspólna baza bibliotek uniwersyteckich oraz BMR - obejmujący zbiory historyczne i lokalne bibliotek miejskich i akademickich. W katalogu zbiorczym znajdują się rekordy sporządzone zarówno w formacie MARC21, jak i UNIMARC. Do przeszukiwania wykorzystywany jest protokół Z39.50. Docelowo katalog ma obejmować 24 mln rekordów (obecnie 17 mln), w tym całość zasobu starych druków we Francji, a ponadto rękopisy, zbiory muzealne, druki muzyczne i mapy z ok. 4,5 tys. bibliotek publicznych, uniwersyteckich i specjalnych. Ostatnio, aby zwiększyć tempo nasycania katalogu, opracowano specjalny program konwersji tradycyjnych XIX-wiecznych katalogów. W przyszłości system będzie rozwijany poprzez zwiększanie ilości elementów wyszukiwawczych, w tym m. in. przez typ dokumentu oraz rok/lata wydania druku. Narzędziem do porozumiewania się pomiędzy poszczególnymi katalogami będzie nadal protokół Z39.50. Występujące w tej chwili utrudnienia przy wyszukiwaniu starych druków, takie jak: kłopoty z identyfikacją wydań wariantowych, brak możliwości przeszukiwania przez datę i miejsce druku, nazwę drukarza, itp., będą stopniowo eliminowane.

Na koniec sesji Edwin Schroeder (Beinecke Library Uniwersytetu Yale w New Haven) w referacie pod długim i zawiłym tytułem *How do patrons find what they didn't know they were looking for: the growth in the use of access points in rare book cataloguing: an American rare book library perspective* omówił organizację i dzieje biblioteki oraz zintegrowany system biblieczny Orbis (<http://www.library.yale.edu>), którego częścią są opisy książek zabytkowych. W bibliotekach uniwersytetu Yale znajduje się obecnie ok. 300 tys. starych druków. Prace nad katalogiem elektronicznym rozpoczęto już w 1990 roku, a czternaście lat później biblioteka przystąpiła do CERL i włączyła swoje opisy do HPB. Uniwersytet Yale współpracuje również RLIN i OCLC, a jego zbiory biblieczne są widoczne w obu katalogach. Schroeder wiele uwagi poświęcił obowiązującym w Stanach Zjednoczonych zasadom opracowania starych druków^[3], doboru haseł autorskich i tworzenia haseł przedmiotowych. Omówił ponadto podstawowe publikacje pomocne przy katalogowaniu książki zabytkowej, zwracając szczególnie uwagę na opracowane przez Bibliotekę Kongresu i amerykańskie stowarzyszenie bibliotekarzy (ALA) słowniki terminologiczne. Są one wykorzystywane m.in. do opisu proveniencji, opraw, materiału ilustracyjnego, zasobu typograficznego oraz formy literacko-wydawniczej druku^[4].

Drugi dzień spotkania poświęcony był sprawom organizacyjnym, sprawozdaniom z prac poszczególnych grup roboczych konsorcjum, prezentacji Tezaurusów CERL oraz nowych katalogów włączonych do HPB.

Liczba stałych członków CERL wzrosła w roku 2005 do 39 bibliotek. Jako jedna z ostatnich dołączyła księżnica narodowa Litwy, a wiele innych bibliotek utworzyło (albo powiększyło) tzw. grupy (*Group Membership*) lub klastry (*Cluster Libraries*). Na poprzednim spotkaniu w 2004 roku pełnoprawni członkowie CERL zaakceptowali nowy, bardziej elastyczny system tworzenia grup, wprowadzający równocześnie zróżnicowanie opłat członkowskich.

Jak co roku przedmiotem szczegółowego sprawozdania był katalog Hand Press Book (HPB). W 2004 roku włączono do niego 468 450 nowych opisów, w tym 1072 z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Ogółem w HPB znajduje się obecnie 1 825 218 rekordów, zatem przy uwzględnieniu katalogu starych druków angielskojęzycznych (ESTC), stali członkowie CERL mają dostęp do 2 293 647 opisów dzieł wydanych od ok. 1455 do 1830 r. (a także do zasobów RLIN, ponieważ katalogi HBP i ESTC są częścią tej sieci administrowanej przez Research Library Group w Kalifornii). Z poloników - oczekuje na

włączenie zbiorów 24 580 opisów mikrofilmów starych druków z Biblioteki Narodowej w Warszawie, uniwersyteckiej we Wrocławiu, Biblioteki PAN w Gdańsku oraz Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Druki te, dotyczące Śląska, Pomorza i Prus Wschodnich, zmikrofilmowano w ramach polsko-niemieckiego projektu *Poprawa warunków udostępniania druków z polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego w zbiorach bibliotek polskich*, finansowanego przez fundację Roberta Boscha. Niestety, jedynie Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu dostarczyła do CERL niezbędne do włączenia opisów do HPB numery ID rekordów.

Tezaurusy CERL zawierają 674 317 rekordów haseł ujednoliconych nazw osobowych i korporatywnych, nazw drukarzy, miejsc druku i cytowanej literatury. Są one narzędziem pomocniczym przy wyszukiwaniu w katalogu HPB, tworzą odrębną bazę dostępną również pod adresem <http://db1-www.sub.uni-goettingen.de/CERL>. Do poszczególnych słowników przejmowane są hasła autorytatywne przesyłane do konsorcjum wraz opisami starych druków. Włączane są także odrębne zespoły haseł autorytatywnych, np. niemiecka baza nazw osobowych *Personennamedatei* licząca ponad 57 tys. pozycji. Oprócz tego, w ramach współpracy z ESTC przejęto około 50 tys. haseł osobowych. Udział w tezaurusach haseł utworzonych w BUW jest stosunkowo niewielki, bowiem dotychczas włączono jedynie 297 rekordów haseł osobowych i cztery hasła korporatywne, pozostałe będą włączone w 2006 roku. W roku ubiegłym Data Conversion Group w Göttingen, która tworzy te słowniki, opracowała nowy program, tzw. *Scholar's Notepad*, umożliwiający użytkownikom wprowadzanie własnych komentarzy do rekordów bądź ustosunkowanie się do uwag zamieszczonych już przez inne osoby. *Notepad* ponadto otwiera drogę do powiązania rekordów haseł ujednoliconych z ilustracjami, np. sygnetami drukarskimi lub odpowiednimi wydawnictwami dostępnymi on-line^[5].

Kilku lat temu przy konsorcjum powstała grupa robocza Manuscript Working Group, która przygotowała wstępne założenia do budowy portalu umożliwiającego równoczesne przeszukiwanie katalogów rękopisów i baz pełnotekstowych, katalogów HPB i ESTC oraz Tezaurusów CERL (http://www.cerl.org/Manuscripts/manuscript_project.htm). W roku ubiegłym rozpoczęto działania związane z wyborem odpowiedniego narzędzia do przeszukiwania już dostępnych baz. Programem pilotażowym objęto dotychczas trzy projekty: czeską bazę Manuscriptorium (rękopisy z bibliotek czeskich i słowackich), Digital Scriptorium (średniowieczne i renesansowe rękopisy z bibliotek amerykańskich), kolekcję biblioteki uniwersyteckiej w Uppsali oraz Digital Object Repository z Biblioteki Narodowej Australii. Do kolejnego etapu biblioteki uczestniczące w projekcie wybrały opracowany w bibliotece uniwersyteckiej w Uppsali protokół OAI.

W ubiegłym roku zapoczątkowano także budowę portalu poświęconego tematyce związanej z badaniami proveniencyjnymi. CERL zamierza bowiem w przyszłości uzupełniać opisy katalogowe starych druków o informacje o właścicielach książek. Pierwsze propozycje do dyskusji nad formatem dla rekordu proveniencyjnego i związanych z nim rekordów haseł wzorcowych zaprezentowano na spotkaniu w Rzymie^[6]. Do wyżej wspomnianego portalu włączono już pierwsze elektroniczne bazy właścicieli druków tworzone w bibliotece miejskiej w Lyonie, w bibliotece ks. Anny Amalii (Herzogin Anna Amalia Bibliothek) w Weimarze oraz w Bibliotece Królewskiej w Brukseli. Znajdziemy tam również indeks właścicieli inkunabułów z Biblioteki Państwowej w Monachium oraz wykaz książek zagubionych z Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze. Powstaje również, tworzona przez badaczy z różnych krajów, bibliografia piśmiennictwa wykorzystywanego w badaniach własnościowych.

Następne spotkanie i konferencja CERL odbędzie się jak zwykle w listopadzie w Bibliotece Narodowej w Budapeszcie.

Przypisy:

[1] *Regole Italiane di catalogazione per autori*. Roma 1979.

[2] W uzupełnieniu Jan Bos, dyrektor STAN, wyjaśnił, że fingerprint jest elementem opisu bibliograficznego druków holenderskich już od ponad 20 lat. Przy jego stosowaniu obowiązują ścisłe regulacje, nie jest elementem wyszukiwawczym, służy jedynie do identyfikacji druku. Szczegółowe omówienie zob. pod adresem <http://www0.kb.nl/stcn/vingerafdruk-en.html>.

[3] *Descriptive Cataloging of Rare Books*, 2nd ed. Washington, D.C. 1991 oraz *Examples to Accompany Descriptive Cataloging of Rare Books*, Chicago 1993.

[4] *Binding Terms. A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*. Chicago 1988. - *Genre Terms. A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*, Chicago 1991. - *Provenance Evidence. A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*, Chicago 1988. - *Type Evidence. A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*, Chicago 1990. - *Printing and Publishing Evidence: A Thesaurus for Use in Rare Book and Special Collections Cataloging*, Chicago 1986. - *Thesaurus for Graphic Materials*, zob. <http://www.loc.gov/library/libarch-thesauri.html>.

[5] Do projektu pilotażowego wykorzystano pracę Ronalda B. McKerrowa *Printer's & Publisher's Devices in England & Scotland 1485-1640*, zob. http://www.kb.dk/elib/bhs/mckerrrow_files/index.htm.

[6] zob. G. Jonsson, M. Willer, *Provenance information and authority control - a discussion paper*. <http://www.cerl.org/Provenance/provenance.htm>.

Konferencja i zebranie sprawozdawczo-wyborcze Europejskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych (CERL) : 11-12 listopada 2005 roku / Marianna Czapnik// W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 4/2006 (74) kwiecień. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/74/czapnik.php>. - Tyt. z pierwszego ekranu. - ISSN 1507-7187